

G'ARBGA HUJUM QILGAN TEMURIYLAR

Murodjon Koraboyev

Oriental universiteti

Tarix kafedrası katta o'qituvchisi.

murodjonkoraboyev715@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15716614>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Amir Temur va uning avlodlari – Shohrux Mirzo hamda Sulton Abusaid Mirzoning G'arbiy hududlarga, xususan Ozarbayjon, Eron va Iroq tomonlaridagi yurishlari tarixiy manbalar asosida yoritilgan. Harbiy yurishlarning asosiy sabablari, yurish jarayonidagi siyosiy voqealar, hududlar o'zgarishi, hukmdorlar o'rtasidagi kurashlar va ularning natijalari tahlil qilingan. Temuriylarning Ozarbayjon ustidan olib borgan siyosati va harbiy strategiyasi tarixiy bosqichlar asosida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Shohrux Mirzo, Sulton Abusaid, Ozarbayjon, Eron, G'arbiy yurishlar, Temuriylar, harbiy yurishlar, siyosiy kurash, tarixiy tahlil.

Аннотация. В данной статье на основе исторических источников рассматриваются западные походы Амира Темура и его потомков – Шахруха Мирзы и Султана Абусаида Мирзы – в направлении Азербайджана, Ирана и Ирака.

Проанализированы причины военных кампаний, политические события, происходившие в процессе походов, смена власти и борьба между правителями.

Представлена поэтапная характеристика темуридской политики и военной стратегии на западных территориях.

Ключевые слова: Амир Темура, Шахрух Мирза, Султан Абусаид, Азербайджан, Иран, западные походы, тимуриды, военные кампании, политическая борьба, исторический анализ.

Abstract. This article explores the western military campaigns of Amir Temur and his descendants—Shahrukh Mirza and Sultan Abu Said Mirza—towards Azerbaijan, Iran, and Iraq based on historical sources. It analyzes the main causes of these campaigns, political developments, territorial shifts, power struggles among rulers, and their outcomes. The study presents a chronological overview of the Timurid policy and military strategy in the western regions.

Keywords: Amir Temur, Shahrukh Mirza, Sultan Abu Said, Azerbaijan, Iran, western campaigns, Timurids, military expeditions, political conflict, historical analysis.

Amir Temur Movarounnahr, Xuroson va Xorazm hududlarini o'ziga bo'ysundirgandan so'ng asosiy harbiy harakatlarini mamlakat janubiy-g'arbga qaratadi. Bundan ko'zlangan maqsad mamlakat sarhadini kengaytirish va chegaralarni mustahkamlash edi. Dashti Qipchoq lashkari To'xtamishxon boshchiligida 1385-yilning qishida bir haftalik janglardan so'ng Tabrizni egallab, uni ikki kun talon-taroj qilgach, ortga qaytdi. Bu tarixda Amir Temurning uch yillik urushlarini boshlanishiga sabab bo'ladi. Amir Temur 1386-yili Turondan Eron tomonga yuzlandi[1, 106 b]. Bu yurish davomida Sohobqiron qo'shinlari karvonlarni talon-taroj qilganligi uchun Luriston viloyatining bir qator kentlarini, ayniqsa Xurramobodda qaroqchi guruhlarini tormor etib Ozarbayjon sari yurdi.

Tabrizni Sulton Ahmad Jaloyir himoya qila olmay Bag'dodga chekindi va Ozarbayjon poytaxti jangsiz Amir Temur davlati tarkibiga kiritildi. Tabriz egallanganidan so'ng Amir Temur qo'shinlari Armaniston va Gurjiston hududlariga kirib bordi. Shiddatli janglar bilan Gurjiston poytaxti Tiflis (Tbilisi) shahri egallanib, ushbu mamlakat podshohi Buqrot asir olindi.

Sohibqiron qo'shinlari tog'larda joylashgan gruzin qal'alarini birin-ketin egallab, butun mamlakatni zabt ettilar. Shundan so'ng Qorabog'ni o'z qarorgohiga aylantirgan Amir Temur Buqrot Islom dinini qabul qilgach, uni yana o'z mamlakatinining hukmdori etib tayinladi. Shu kunlarda Shimoliy Ozarbayjon ya'ni Shirvon hukmdori amir Shayx Ibrohim ham o'z ayonlari bilan kelib itoatga kirdi.

1392-yilda Amir Temur mamlakat janubiy-g'arbiya yana bir marta huum boshlaydi. Bu harbiy harakat tarixda besh yillik urush nomi bilan kirgan. Besh yillik urush natijasida 1393-yilning yozida Ray, Ozarbayjon, Shirvon, Boku va Darband hududlar turk sultonligi yerlarigacha Mironshoh mirzoning suyurg'oli deb e'lon qilindi. O'sha davr tili bilan aytganda Xulaguxon taxtiga Mironshoh Mirzo o'tqazildi. Amir Temur 1393-yilda Bog'dodni ham egalladi[2, 184 b].

Mironshoh Mirzo bu hududlarni o'g'illari bilan 1408-yilgacha boshqaradi. 1408 yil 21 aprelda Mironshoh Ozarbayjonning Sardrud mavzesida turkman Qora Yusuf bilan bo'lgan Shanbi G'azon jangida o'ldiriladi[3, 132 b] va Surhob tumaniga dafn qilinadi. Bir necha muddat o'tgach, Shams G'uriy nomli shaxs darvesh kiyimida Surxobga borib, yashirinch Mironshohning suyaklarini olib. Movarounnahrda keltiradi va Shahrisabzda temuriylar maqbarasiga dafn qilinadi.

Amir Temur vafotidan so'ng Shohruh Mirzo, dastlab, o'z suyurg'ol hududi hisoblangan Xurosonda tinchlik o'rnatadi. 1409-yilda Movarounnahrni egallaydi. Erondagi Temuriylar o'rtasidagi kurashdan foydalanib, Temuriylar saltanatini asosiy qismini birlashtirgan. Shohruh mirzo 1413-yili Ozarbayjonga harbiy yurish boshlashga qaror qilib, Mazondoron o'lkasiga yetib keldi va o'ziga Iskandar mirzo ham o'z qo'shini bilan kelib, qo'shilishini kutdi. Lekin turli bahonalar bilan Iskandar mirzo oliy O'rdaga kelib qo'shilmadi. Aslida Shohruhning bu vaqtda Ozarbayjonga yurish boshlashi dargumon bo'lib, Iskandar mirzo Shohruhning harakatlarini o'ziga qarshi qaratilgan harakat deb hisobladi. Iskandar mirzo Shohrugga rad javobi berish bilan cheklanmay, Shohruh qo'lida bo'lgan Seyiston, Qandahor, Garmser kabi viloyatlarga choparlar jo'natib, ularni Hirotga yurish qilishga chaqirdi va ularga umumiy g'alabadan so'ng katta suyurg'ollar va'da qildi. Natijada Shohruh mirzo ham yurishni to'xtatib, o'z viloyatlarida tinchlikni ta'minlashga e'tibor qaratdi va o'g'li Boysung'ur mirzoni poytaxtni mustahkamlash uchun Hirotga jo'natdi.

1414-yilning 5-aprel kuni Shohruh mirzo Iskandar mirzoga qarshi yurishini boshladi.

Natijada birin-ketin butun Markaziy Eron shaharlari va viloyatlari Shohruh mirzo qo'lga o'tdi. Shohruh Isfahonning Mirzo Rustamga, Hamadon va Luristonni Mirzo Boyqaroga, Sherozni Mirzo Ibrohimga suyurg'ol qilib berdi. Lekin ko'p o'tmay Mirzo Rustam va Mirzo Boyqarolar turli sabablar bilan suyurg'ollaridan ayrildilar va ularning yerlari ham Shohruh avlodlari qo'lga o'tdi. Shohruh Ozarbayjonga yurishlari to'xtatib, Hirotga qaytadi.

1421-yili Shohruh mirzo Ozarbayjondan qaytganidan so'ng bu yerda hokimiyat Qora Yusufning o'g'li Amir Iskandar qo'lga o'tdi. U o'z hokimiyatini mustahkamlab olgach, 1428-29-yillarda temuriylar davlatiga qarashli bo'lgan Sultoniya shahrini ham tortib oldi.

Natijada 1429-yili Shohrux mirzoning Ozarbayjonga ikkinchi yurishi boshlandi. 1429-yilning 18-sentyabrida Salmos[4, 316b] dashtida bo'lib o'tgan jangda yana turkman lashkari tor-mor keltirildi. Sultoniya, Ozarbayjonning poytaxti Tabriz shaharlari egallandi. Shundan so'ng Shohrux mirzo Ozarbayjonni boshqarishni Qora Yusufning boshqa o'g'li amir Abu Saidga topshirib 1431-yili Hirotga qaytdi.

Lekin amir Abu Saidning hukmronligi uzoqqa bormadi. Bu yerda hokimiyat yana amir Iskandar qo'liga o'tgach, u temuriylar davlatining doimiy ittifoqchisi va vassali bo'lgan Shirvon mamlakatiga hujum qila boshladi.

Natijada Shohrux mirzo uchinchi marta Ozarboyjon yurishini boshlashga qaror qildi. Bu yurish 1434-yilning 5-noyabridan boshlandi. Rayda qishlovni o'tkazgan lashkar 1435-yilning bahorida Ozarbayjon yurti tomon harakatni davom ettirdi. Bu vaqtda Shirvon hokimi Xaliluloh, amir Qora Yusufning farzandlaridan Jahonshoh kabi yirik sarkarda va hokimlar Shohrux mirzoga kelib qo'shildi hamda itoat izhor etdi. Bu vaqtda Shohruxning o'g'li Ibrohim mirzoning to'satdan vafot etishi yurishni biroz kechiktirdi. Bu safar deyarli yirik janglar bo'lmadi. Amir Iskandar qochib ketgach, Shohrux qo'shini butun Ozarbayjonni egalladi. Shohrux turk sultoni Murodga elchi yuborib, agar Iskandar qochib borsa, tutib o'ziga yuborishni so'radi. Gruziya podshosi Aleksandr bo'ysunganligini bildirib, boj va xiroj to'ladi va o'z o'g'li Dimitriyni Gruziyadagi asir musulmonlar ozod etilgunga qadar Shohrux mirzo huzuriga jo'natdi. 1436-yili Hirot qaytish oldidan Ozarbayjonni boshqarish Qora Yusufning o'g'li Amir Jahonshohga topshirildi. Shunday qilib Ozarbayjon Shohrux mirzo tomonidan uchinchi marta bo'ysundirildi.

Movarounnahr, Xuroson, Kobul, G'azni, Qandahor va Xorazmda o'z hokimiyatini mustahkamlab olgan Sulton Abusaid mirzo Fors, Iroq va Ozarbayjonda temuriylar hukmronligini tiklashni orzu qilardi. Amir Jahonshohning o'z o'g'li Purbudoq bilan nizolashib qolishi natijasida Ozarbayjonda ham porakandalik yuz berdi. Ko'p o'tmay Amir Jahonshoh o'zining ashaddiy raqibi yana bir tukurman amiri Hasanbek tomonidan tor-mor keltirildi.

Ozarbayjondagi vaziyatni kuzatib borayotgan Sulton Abusaid mirzo G'arb tomon yurish qilish uchun qulay vaziyatdan foydalanib qolishga qaror qildi. Chunki 1468-yili Abulxayrxonning vafot etishi natijasida ko'chmanchi o'zbeklar davlatida ham inqiroz boshlangan, Mo'g'ulistonda esa Sulton Abusaid mirzo yordamida hokimiyatni egallagan Yunusxon hukmronlik qilayotgan edi.

1468-yilning 24-mart kuni Ozarbayjon yurishi boshlandi. Oq quyunli turkmanlar sardori Amir Hasanbek (Uzun Hasan)dan elchi kelib, Qora Yusuf avlodlariga qarshi birgalikda kurashish va ularni butunlay hokimiyatdan yo'qotish uchun birgalikda kurashishni taklif qildi. Uning elchisi rozilik javobi va katta sovg'a-salomlar bilan qaytarildi. Ko'p o'tmay Mirzo Jahonshohning o'g'li Husayn Alining elchisi yetib kelib, Ozarbayjondagi hokimiyatni o'z qo'liga olganligini va unga sodiq xizmat qilishga bel bog'laganligini bildirdi. Husayn Alining maqsadi vaziyat nochor bo'lgan vaqtda Mirzo Sulton Husaynga bo'syunish orqali, uning yurishini oldini olish va o'z hokimiyatini saqlab qolish edi.

1469-yilning yanvar oyida Sulton Abusaid mirzo qo'shini to'liq porakandalikka uchradi. Natijada asir olingan Sulton Abusaid mirzo 1469-yilning 5 fevral kuni Yodgor mirzo tomonidan qatl qilindi[4, 632 b]. 1468-yili zabt etilgan G'arbiy va Markaziy Eron hududlari yana temuriylar davlati tarkibidan chiqdi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sharafuddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. Toshkent – Sharq, 1997 y
2. Nizomiddin Shomi. Zafarnoma. Toshkent – O'zbekiston, 1996 y
3. Abdurazzoq Samarqandiy. Matlai sa'dayn va majmai bahrayn. Toshkent – O'zbekiston, 2008 y
4. Xondamir. Habib us-siyar. Toshkent – O'zbekiston, 2013 y